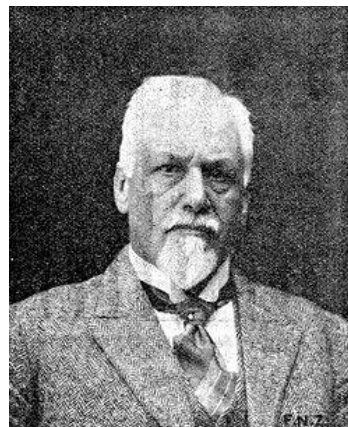

Coöp. Vereeniging Stoomzuivelfabrieken „Concordia” te Wageningen-Ede 1903 - 1928

Gelijk wij in ons vorig nummer reeds meldden, bestond de Coöp. Vereeniging Stoomzuivelfabrieken „Concordia” te Wageningen en Ede op 1 Mei j.l. 25 jaar en was de directeur, de heer J. Westerman, al dien tijd in deze functie werkzaam geweest; Het aantal dienstjaren van den heer Westerman is echter grooter; reeds in 1898 stond de N.V. Stoomzuivelfabriek „De Hoop” te Wageningen onder zijn leiding, totdat deze fabriek in 1903 werd samengesmolten met een kleine coöperatieve zuivelfabriek te Ede, waaruit door zijn toedoen een krachtige en kerngezonde vereeniging is gegroeid.

J. Westerman

Aan de hand van het ter gelegenheid van dit jubileum uitgegeven gedenkboekje zullen wij omtrent dezen groei en hetgeen aan de fusie voorafging een en ander mededeelen.

Feitelijk is de fabriek te Ede ouder dan die te Wageningen; want reeds in 1890 werd voor rekening van een zekeren heer Knuttel te Ede een boter- en kaasfabriek gebouwd naar het model van de eerste fabrieken in Friesland. Deze speculatie heeft den eigenaar echter geen voordeel bezorgd, want enkele jaren later was er een zoodanige crisis in de boterprijzen, dat de boter in Engeland in 1895 nauwelijks 75 cent per kg opbracht.

Toen de heer Knuttel in dat jaar in de zomermaanden slechts 3 cent per L. voor de volle melk kon uitbetalen, werd hierover onder de Bennekomsche boeren veel gesproken. Enkele vooruitstrevende landbouwersss togen op onderzoek uit en bezochten verschillende fabrieken, teneinde te trachten een kleine coöperatieve fabriek te Bennekom op te richten. Ook te Wageningen, onder invloed van de afd. Neder-Veluwe van de G.O. Mij, van Landbouw, gingen stemmen op om tot oprichting van een fabriek aldaar te geraken.

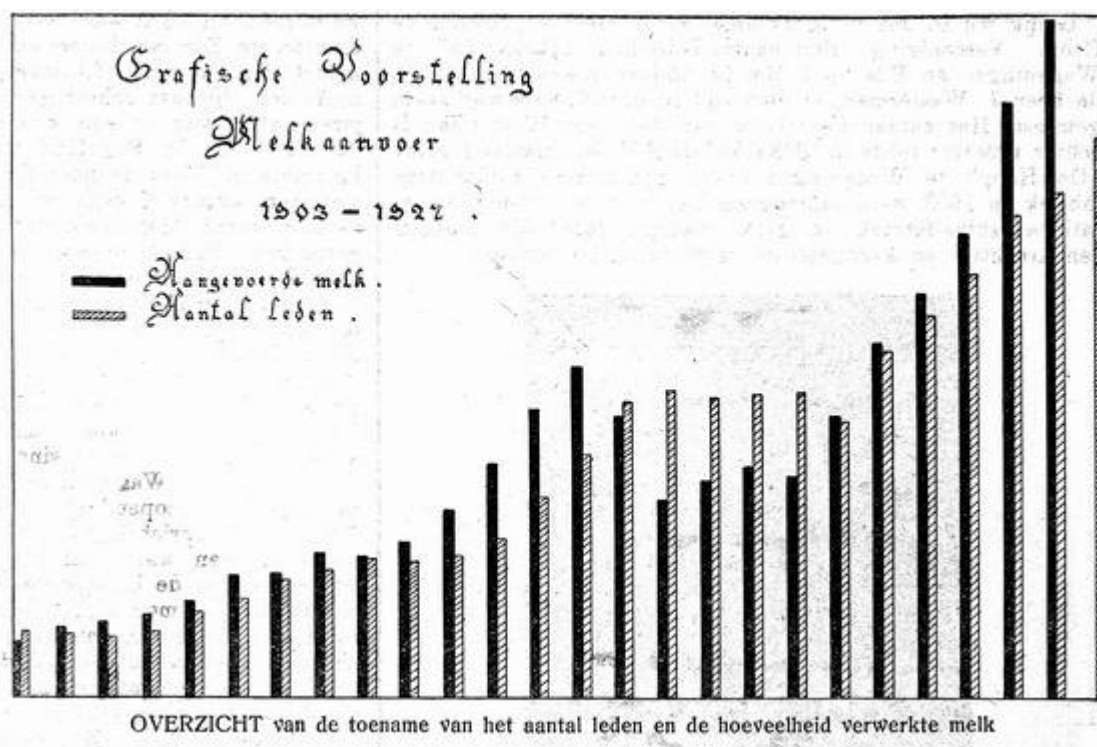
BESTUUR OP 1 MEI 1928

Zittend: T. Steenbeck,
H.v.d. Berg, E. Jochimsen,
J. Westerman, G. v. d.
Bospoort

Staan: J. v. Steenberg,
H. W. van Engelen-
hoven, C. Jansen, Duorn,
G. Broekhuizen, J. v. d.
Brink.

Deze pogingen hadden succes en in 1898 kwam door den daadkrachtigen - en vooral geldelijken - steun van wijlen den heer W. A. Insinger de N. V. Stoomzuivelfabriek „De Hoop" te Wageningen tot stand, die op 31 Mei van dat jaar werd geopend.

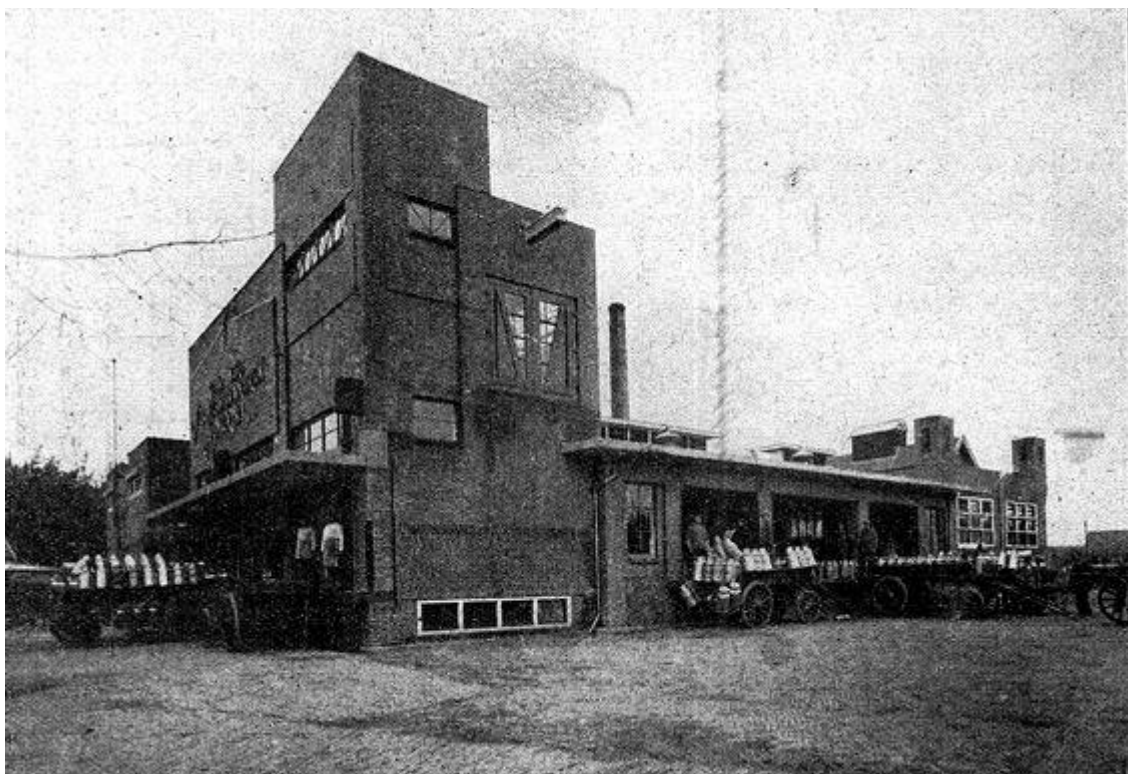

Dat bij de oprichting de vorm van een naamloze vennootschap gekozen werd met kleine aandelen om deze zooveel mogelijk onder de landbouwers te plaatsen, vond zijn oorzaak in het feit, dat men toen nog niet voldoende voor coöperatie voelde, ofschoon van den aanvang af vaststond, dat coöperatief zou worden uitbetaald, d.w.z. dat de landbouwers de volle netto-opbrengst van het product zouden ontvangen na aftrek van ten hoogste 4% voor de aandeelhouders.

Ten slotte was de heer Wilbrink bereid het nog ontbrekende bedrag voor den lossen inventaris, zijnde f 6.000. te leenen. De komende drie jaren werd op bescheiden schaal gewerkt, zoowel te Ede als te Wageningen, totdat in 1901 de eigenaar van de fabriek te Ede door ziekte genoodzaakt werd zich uit zijn zaken terug te trekken en bereid werd gevonden om de fabriek aan de landbouwers, die toen nog melk leverden, voor een billijken prijs over te doen. Dank zij den steun o.a. van wijlen den heer G. J. Wilbrink werd het mogelijk, nog in dat zelfde jaar de Coöp. Vereeniging Stoomzuivelfabriek te Ede op te richten, waarvan de heer Balk directeur werd.

De eerste jaren dezer nieuwe vereeniging waren niet voordeelig, daar er tusschen de twee fabrieken een scherpe concurrentiestrijd gevoerd werd. Maar ook de fabriek te Wageningen voelde deze concurrentie. Toevallig ontmoetten, na afloop van een vergadering, de reeds genoemde heeren Wilbrink en Insinger elkaar en bespraken dezen concurrentiestrijd; de mogelijkheid van samenwerking der beide fabrieken werd toen geopend. Na bespreking met hun besturen werd besloten te trachten beide fabrieken samen te brengen in één coöp. vereeniging onder één directeur.

Na dit alles was het woord, of beter gezegd de daad aan de landbouwers die opgeroepen waren voor een bijeenkomst op 21 Februari 1903.

Buiten-aanzicht van de nieuwe fabriek te Ede

In deze vergadering werd tot samensmelting besloten en teekenden de meeste aanwezigen een verklaring op zegel om lid te worden en hun melk met ingang van 1 Mei 1903 te leveren aan de Coöp. Vereeniging Stoomzuivelfabrieken „Concordia“. Het ledental bedroeg toen 196.

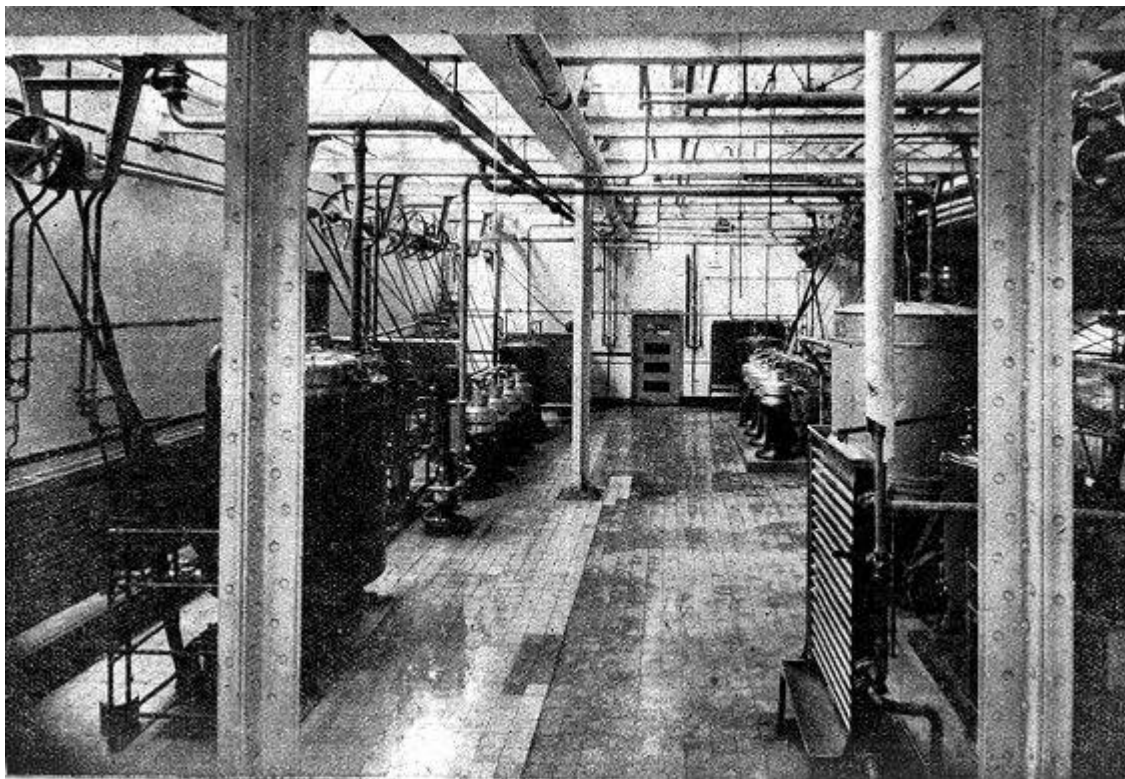

De vervoermiddelen voor de distributie van de producten der fabriek te Wageningen

De eerste besprekingen liepen vlot, van stapel, de nieuwe coöperatie nam de fabrieken over voor hetzelfde bedrag, dat nog als schuld op beide rustte. Voor het overige bedrag werd een obligatieleening gesloten.

Tot zoover de voorgeschiedenis.

Het spreekt wel vanzelf, dat de portretten der voormannen Wilbrink en Insinger, aan wie de vereeniging zooveel te danken heeft, een eereplaats in dit gedenkboek innemen. Daarnaast worden nog de namen van verschillende personen genoemd die zich bij de oprichting en later tegenover de vereeniging verdienstelijk gemaakt hebben.

Centrifugelokaal in de fabriek te Ede

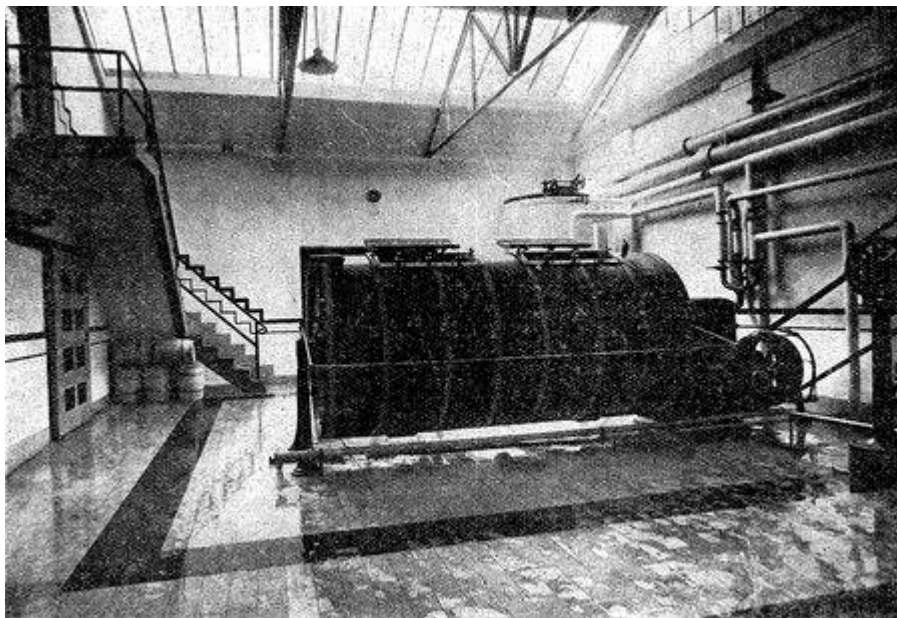
De eerste jaren van „Concordia” waren, wat medewerking en belangstelling van de leden-melkleverancier, betreft, niet buitengewoon bevredigend. Hun aantal was in 1904 11 minder dan in 1903. Ook het daaropvolgende jaar was geen opleving merkbaar. Daarna klom echter het ledental langzaam maar zeker, tot er in 1911 weer een inzinking kwam, doordat er een nieuw particulier zuivelfabriekje in Ede opgericht werd, dat echter in 1914 faillieerde. De heer Insinger kocht het fabrieksgebouw, om het echter spoedig weer van de hand te doen, met de verplichting, dat er nooit meer een zuivelinrichting in gevestigd mocht worden. Hierna ging de stijging van het aantal leden, ook in de oorlogsjaren, geregeld door, op een kleine daling na in 1918, tot aan een meer belangrijke inzinking in 1921.

Deze sterke daling was het gevolg van de statuten-wijziging, waarbij de beperkte aansprakelijkheid van f 25.- per lid veranderd werd in volle aansprakelijkheid, naar verhouding van de geleverde melk gedurende de laatste vijf jaar. Toch heeft deze zelfde statutenwijziging daarna een groote en aanhoudende stijging van het ledental tengevolge gehad, zoodat hun aantal op 1 Januari 1922 810 bedroegen nu op 1 Januari 1928 geklommen is tot 1642, dus in de laatste zeven jaar is het aantal verdubbeld.

Wij keeren nog even tot het jaar 1903 terug om na te gaan welke veranderingen door de toename van het ledental en ,daarmee gepaard gaande stijging van den melkaanvoer noodig zijn geweest. Daar de hoeveelheid melk, welke te Ede zou worden ontvangen, zeer gering bleek, werd direct besloten daar alleen te ontroomen en de room naar Wageningen te zenden. Te Ede begon men met drie man personeel, zeker een aanmerkelijk

verschil bij de dertig man die thans noodig zijn. Te Wageningen waren toentertijd tien man werkzaam, terwijl daar nu ook dertig man werken, het kantoorpersoneel inbegrepen.

Werd in Wageningen in Mei 1903 ongeveer 167.000 kg of door elkaar 6000 kg melk per dag ontvangen, te Ede bedroeg het dag-kwantum nog geen 3000 kg.

Het karnlokaal te Ede, met een lang-type karnkneder, waarin 3000 L. room gekarnd kan worden

Door de voortdurend groter wordende melkaanvoer en de vooruitgang van de zuiveltechniek behoeft het geen betoog, dat vergroeten en verbouwen van de fabrieken een van de meest kenmerkende verschijnselen in deze 25 jaar is geweest. Een nevenverschijnsel, dat zich zeer goed verklaren laat, vormde het steeds groter worden der bedragen, die met deze uitbreidingen gemoeid waren.

In 1908 werd besloten de room niet meer naar Wageningen te vervoeren, doch in Ede te verwerken. Het volgende jaar werd in Ede de melkontvangst vergroot en werden een paar binnenmuren uitgebroken; de kosten daarvan bedroegen f 1000.-, die van het aanschaffen van enkele nieuwe machines f 2500.-.

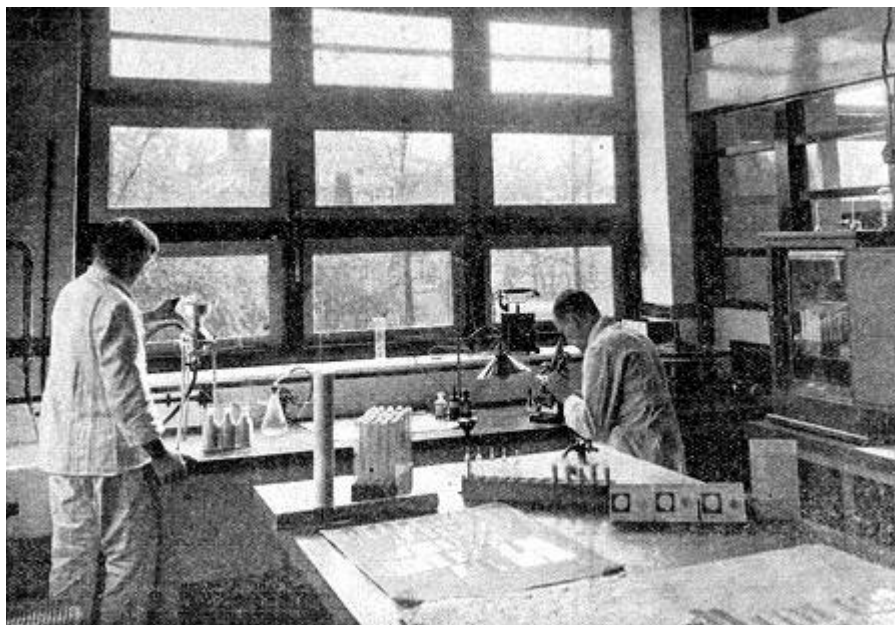
In het voorjaar van 1910 werd een leening van f 10.000 aangegaan in verband met het aanschaffen van een koelmachine, nieuwe roomzuurbakken en bouw van een koelkelder. Na nog enkele kleinere wijzigingen in het inwendige van beide fabrieken werd in Maart 1914 tot een grotere verbouwing van die te Ede besloten, omvattende nieuwe machinekamer, ketelhuis en schoorsteen, waarvan de kosten met inbegrip van nieuwe machine en ketel kwamen op f 13.300.-. Voor eenzelfde vernieuwing te Wageningen werd in November 1915 een obligatieleening, groot f 15.000.-, gesloten.

In 1921 werd de melkaanvoer te Ede zóó groot, dat de uurcapaciteit moest worden verdubbeld en daarom werd in 1922 opnieuw tot vergroting besloten, waarvoor een crediet van f 45.000.- werd toegestaan.

In 1924 vroeg de fabriek te Wageningen dringend om uitbreiding; vooral de gelegenheid voor boterverpakking en de flesschenpasteurisatie eischten verbetering, terwijl ook een groter roomzuurlokaal nodig was. De kosten hiervan bedroegen f 35.004.-.

Wanneer men de snelle toename van den melkaanvoer te Ede in aanmerking neemt, is het niet te verwonderen, dat in 1926 daar ter plaatse weer aan verbouw gedacht moest

worden. Een plan tot definitieve vergroting werd ontworpen en uitgevoerd voor f 125.000. -, waardoor een uurcapaciteit van 20.000 kg is verkregen. Zodoende is Ede thans in staat per jaar 20 miljoen kg. melk te verwerken.

Het laboratorium te Ede. Zittend: Or. A. Schrooder Assistent-Directeur

De fabriek te Wageningen heeft een uurcapaciteit van 5000 kg; hier kan dus per jaar ongeveer 5 miljoen kg melk verwerkt worden. De melkaanvoer, die in de laatste jaren met miljoenen is gestegen, bedroeg in het laatste boekjaar voor beide fabrieken samen ongeveer 20 mill. kg. en nog bestaat er kans op verdere uitbreiding en hoopt de vereniging binnen afzienbaren tijd haar 2000ste lid te kunnen inboeken.

Deze expansie-mogelijkheid is voor een goed deel te danken aan de volle aansprakelijkheid welke de leden aanvaard hebben en waardoor de Boerenleenbank te Bennekom geen bezwaar had de coöp. zuivelfabriek een steeds grooter crediet toe te staan. Hiermede hebben wij in vogelvlucht de bestaansjaren van de zuivelfabrieken te Wageningen en Ede de revue laten passeeren, doch dienen nu nog melding te maken van een tweetal bijdragen in dit gedenkboek.

De eerste, van de hand van den secretaris van de Commissie van Toezicht, den heer B. Wigman, behandelt de vraag: Welken invloed heeft de Coöperatieve Vereeniging Stoomzuivelfabrieken „Concordia" te Wageningen en Ede in haar 25-jarig bestaan op het landbouwbedrijf in deze streek uitgeoefend? Waar dank zij het beleid van krachtige voormannen en de noodige toewijding van de leden een dergelijke groote coöperatieve zuivelfabriekencombinatie kon worden opgebouwd, spreekt het haast van zelf, dat de geheele streek rondom deze fabrieken hiervan de vruchten geplukt heeft en de bodem rijp was voor meerdere coöperaties, zooals Coöp. Aankoopvereeningen (veevoeder, kunstmest, zaaizaden, enz.), verschillende Boerenleenbanken, diverse Coöp. Dorschvereeningen, Coöp. Eierveilingen, enz.

De tweede bijdrage is van den assistent-directeur Ir. A. Schrooder, die in: „Van landbouwbedrijf tot melkveehoudersbedrijf" uiteenzet hoe voor de meeste zandboeren de melkveehouderij een voorname, zoo niet de voornaamste bron van inkomsten is gewor-

den en daarnaast wijst op het economisch belang van den boer om aan melkcontrôle en melkhygiëne mee te doen.

Van het in- en uitwendige van de fabrieken, zooals zij er thans uitzien, geven de hierbij afgedrukte foto's eenig beeld. Waar de heer Westerman in dit gedenkschrift de meening uitspreekt, dat men als coöperatieve vereeniging verplicht is de door de Organisatie opgerichte instellingen te steunen, spreekt het vanzelf, dat ook de laatste verbouwingen uitgevoerd zijn door het Technisch Bureau van den F. N. Z. Evenals in zoovele opzichten toont de heer Westerman zich hiermede een trouw coöperator wiens verdiensten verder reiken dan de vereenigingen waarvan hij het directeurschap bekleedt

Kr.